

TREBOTIĆ I UTVRDA KLIČEVAC U VRIJEME OSMANSKE VLADAVINE

Uvod

Utvrđeni Kličevac je dugo vremena predstavljao svojevrsnu nepoznanicu kao i župa Trebotić u kojoj se nalazio. Za razliku od grada kojeg do danas poznati pisani srednjovjekovni izvori ne spominju, Trebotić se od 1326.-1426. godine u različitim poveljama javlja kontinuirano.¹ Na osnovu njih, međutim, nije bilo moguće ni približno odrediti mjesto i teritorij koji je pripadao župi Trebotić a time ni lokalitet utvrđenog Kličevca koji se u izvorima javlja u drugoj polovici 15. stoljeća. Djelimično rješenje problema župe Trebotić, kasnije nahije, bilo je moguće tek na osnovu osmanskih izvora. Popisni defter iz 1468. godine omogućio je približnu identifikaciju položaja spomenute nahije, ali kako je kao administrativna jedinica potom kratko egzistirala i u narednim popisima² se ne javlja, njen teritorijalni opseg i dalje je ostao nedefiniran. H. Šabanović je samo ukazao na ta pitanja koja su ostala otvorena.³ U istom izvoru po prvi put spominje se i tvrđava sa posadom, čiji lokalitet ni nakon toga nije bio poznat. U njemu je bilo sjedište nahije Trebotić i prema H. Šabanoviću, kao jedini utvrđeni grad sa posadom, ujedno je bio upravni centar ne samo nahije nego i cjelokupnog Vilajeta Kovač. Osim lokaliteta, dodatni problem je predstavljao njegov pravi naziv.

Na osnovu tih naučnih rezultata, koji su predstavljali dobru osnovu za dalja istraživanja P. Anđelić je otklonio mnoge dileme, oko ubikacije župe i nahije Trebotić kao i naziva i ubikacije utvrđenog grada u njenom

1 Pavao Anđelić, *Ubikacija oblasti Trebotića i teritorijalno-politička organizacija bosanskog Podrinja u srednjem vijeku*, Studije o teritorijalno-političkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne, Sarajevo 1982., str. 174.-175. (dalje: *Ubikacija oblasti Trebotića...*);

2 *Tahrir defteri za: 1485., 1489., 1516., 1530., 1540. godinu*, Istanbul, Bašbakalík Arşivi, (BBA) T. D., No. 18., 24., 56., 164., 211.;

3 Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela*, Sarajevo, 1982., str. 135., (dalje: *Bosanski pašaluk...*);

području.⁴ Raspoloživi i za navedeno pitanje vrlo dragocijeni podaci vraćaju nas iznova ovom problemu i daju mogućnost novog sagledavanja u svjetlu manje korišćenih ili nepoznatih pisanih izvora.

1. Trebotić nakon pada pod osmansku vlast

Vrijeme i način zauzimanja slivnog područja Zelenog Jadra i srednjovjekovne utvrde kao centralnog uporišta u Trebotiću za sada nisu preciznije poznati. I ako se nalazi nedaleko od Srebrenice, nema pokazatelja da je i grad-utvrda u Trebotiću pao 1462. godine, kada je ona kao bogato rudarsko nalazište sa širim područjem trajno prešla u ruke Osmanlija. Da je tvrđava u dolini Zelenog Jadra zauzeta kada i sama Srebrenica, bila bi vjerovatno u sastavu nahije Srebrenica, ili bi slivno područje Zelenog Jadra kao posebna nahija ušlo u sastav Smederevskog sandžaka, kojem je prvih decenija pripadala lijeva obala Drine od Zvornika do Srebrenice.⁵ Po geografskim karakteristikama tog područja i po svome položaju ovaj utvrđeni grad se mogao znatno duže održati i predstavljati najistureniju odbrambenu tačku prije konačnog pada Bosne 1463. godine. To upućuje da je ova utvrda, kao i većina drugih srednjovjekovnih tvrđava u Bosni zauzeta u odlučujućem pohodu Osmanlija 1463. godine. Međutim, u ofanzivi širih razmjera, sa sjevera Ugarske i juga sinova hercega Stjepana, sin Vlatko uspio je zauzeti nekoliko gradova u oblasti Pavlovića i tri grada Kovačevića, jedan od njih kod Srebrenice.⁶ Među njima treba svakako računati i na Kličevac. Ako je ova prepostavka i tačna, takvo stanje nije potrajalo dugo jer je već u ljeto 1464. g. izgubljena mjesta u tom dijelu Bosne sultan uspio povratiti i staviti pod svoju vlast. Zauzimanjem ove utvrde u upotpunosti je uspostavljena vlast na cjelokupnom području župe Trebotić koja je privremeno zadržala svoje administrativne granice i kao nahija. Njen prostor međutim ostao je prilično dugo nedefiniran.

Teritorij nahije dosada je jedino, i prilično uspješno, ubicirao P. Anđelić. U svojim izražavanjima i određivanju granica, u nedostatku odgovarajućih, prije svega pisanih izvora, najviše se oslanjao na geografske karakteristike terena. Najkraće, nahiju Trebotić činilo je porječje Zelenog

4 Pavao Anđelić, *Ubikacija oblasti Trebotića...*, str. 174.-203. ;

5 Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk...*, str. 168.;

6 Sima Ćirković, *Istorija srednjovjekovne bosanske države*, Beograd 1964., str. 330.;

Jadra, izuzimajući nekoliko sela u njegovom izvorišnom dijelu. U pojedinim dijelovima granice nahije su potpuno jasne, i prirodne, kao prema Srebrenici i Ludmeru, dok gornji tok Jadra i prema Birču to nisu.⁷

Prostor o kojem je riječ, sudeći po broju zatečenih naseljenih mjesta, u srednjem vijeku bio je prilično nastanjen. Ako su župa i nahija potpuno identične, što je veoma čest slučaj, onda je u području župe prije pojave Osmanlija u tim krajevima bilo 48 sela i četiri selišta. Na osnovu toga nije moguće odrediti ni približno demografsko stanje, ali se ipak, bez obzira na veličinu naselja, odnosno broj domaćinstava u njima, već po broju može govoriti o intenzivnoj naseljenosti. Jedino registrirano naseljeno mjesto 1468. godine bilo je selo Sućeska sa 30 domaćinstava. Njemu su pripadale i puste mezre: Dubrovine, Klič, Kutuzero i Žedanjsko.⁸ Pored njega zatečena sela, kako smo ih uspjeli dešifrirati su: Mrčevo, Bogomilovo, Brnarevo, Mokošić, Vukmanić, Vranić, Mrčanović (ili Mrđanović), Bobovo (ili Popovo) Vukinović, Lišnjarić, Ilijin Dol, Miliković, Mrđenović?, Radoslav Janjić, Ivko Nahorić, Vučina Veselić, Vukša Trumišić, Radomir Žitnić, Radosav Vranić, Radonja Vukić, Vučina Dragalić, Nalješković, Vrbova, Pomor (ili Ponor), Sidramlje, Vrbovo drugim imenom Krstjan, Bačine Klade (ili Bačina Glava), Hranovo Greblje, Slezonovići, Turšanovići, Hranković, Brajko Hvalić, Obrad Mušić, Vuković, Gradivoj (ili Kradivoj) Okosalić, Radašin Hrgović, Obrad Veselić i ubicirana i danas poznata naselja ili lokaliteti; Bilo Polje, Nikolići, Šljivovo, Sedlari, Bačići, Štedra, Višnjica, Dubačko, Koprivno i Lehovići.⁹

7 Pavao Anđelić, *Ubikacija oblasti Trebotić...*, str. 178.;

8 Kutuzero i Žedanjsko, danas sela zapadno od Srebrenice u dolini Zelenog Jadrta, u blizini sela Sućeska. Dubrovina je nepoznata. Klič (كلیج) je moguće čitati i kao Čelić (Čelice). Budući da slično naselje ili lokalitet nismo mogli pronaći opredijelili smo se za Klič smatrajući da je usko vezan za naziv Kličevac.

9 Istanbul, Ataturk Kutuphanesi, (Mualim Cevdet Yazmalari), T. D., No. 0,76., fo. 156.-157. Ubikacija ovih naselja otežana je višestruko ali ćemo spomenuti osnovne poteškoće: ortografske razlike usljed nesnalazljivosti pisara, neprilagodljivost naziva osmansko-turskom jeziku, izostanak dijakritičkih znakova, nestanak mnogih naselja, promjena imena pojedinih naselja posebno naseljavanjem vlaha - stočara i druge. U dijelu ovoga priloga istaći ćemo kakve je sve poteškoće predstavljala ubikacija Kličevca kao najpoznatijeg mjesta u nahiji i koliko je vremena trebalo proći da bi se došlo do rješenja. Sličan problem je i sa nazivom same nahije koju je popisivač zabilježio kao "Trabutić". (fo.156.) Stoga ćemo barem pokušati dati neke naznake do kojih smo u ovom trenutku mogli doći koje će dalje možda moći olakšati ili pak biti od pomoći u konačnim rješenjima. Mrčevo, nepoznato. Postoje Mrčevci, zaselak sela Obadi, sjeveroistočno od Srebrenice. Po svom položaju mala je mogućnost da se može odnositi na njega. U kasnijim popisima u nahiji Vrtar spominje se također selo Mrčevo, sa istom ortografijom, koje pod tim imenom danas ne postoji.

Mjesta ubilježena po imenima i prezimenima vjerovatno predstavljaju skupine nekadašnjeg nomadskog (vlaškog) stanovništva. Potpunom ubikacijom navedenih naselja bilo bi moguće gotovo precizno odrediti granice srednjovjekovne župe, kasnije nahije, ali se i na osnovu ovoga

Bogumilovo, danas ne postoji. U izvorima se javlja i kao, Bogumilovo Selo, Bogumilovac, a lokalitet mu se nalazio u blizini sela Sućeska, zapadno od Srebrenice. Do kraja XVI stoljeća spominje se samo kao obradivo zemljište (mezra) koju uživaju stanovnici sela Sućeska. Brnarevo, nepoznato. Mokošić, nepoznato. Vukmanić, nepoznato. Vranik, danas nepoznato, moguće ga čitati i kao Vranić. Mrđanović, nepoznato. Bobova, nepoznato. Vukinović ili Vukanović, nepoznato. Lišnjarić, pod ovim nazivom nepoznato. Ortografija u kasnijem popisu (1485.) napisana kao "Istarić". Vjerovatno se radi o istom imenu. Ilin Do, nepoznato. Kasnije se uopće ne javlja u izvorima. Miliković, danas nepoznato. U nahiji Vrtar spominje se ispašiste (jajlak) Ravne koji uživaju stanovnici sela Miljkovo. Zato bi lokalitet ovoga sela možda trebalo tražiti južnije prema nahiji Vrtar. Selo Ravne postoji i jugoistočno od Vlasenice, ali je iz spomenutog razloga nemoguće da se odnosi na te Ravne. Mrđenović, pod ovim ili sličnim nazivom nije poznato. Radoslav Janjić, nepoznato. Ivko Nahorić, nepoznato. Vučina Veselić, pod ovim imenom nepoznato. Krajem XVI stoljeća spominje se Štedrić, drugim imenom Veselić ili Veselica, te bi lokalitet ove skupine vlaha trebalo tražiti u slivnom području Štedrić potoka, jugoistočno od Vlasenice. Vukša Trumšić, nepoznato. Radomir Žitnić, nepoznato. Radosav Vranić ili Vranik, nepoznato. Radojin Vukić, nepoznato. Vučihna Dragalić, nepoznato. Kako se 1485. g. javlja Draganić u nahiji Osat, onda bi lokalitet ovoga sela trebalo tražiti u srednjem toku Zelenog Jadra, negdje blizu sela Sućeska. Možda bi i nekadašnje selo trebalo tražiti na tim prostorima. Nalješkovi ili Naljeskovi, kako je ortografija zapisana, moglo bi se poistovjetiti sa Nešković, zaseokom sela Obadi sjeveroistočno od Srebrenice. Budući da bitno izlazi iz teritorijalnog okvira nekadašnje župe Trebotić, takvo poistovjećivanje znači ne dolazi u obzir. Kako se 1485. u nahiji Osat javlja Liskovik, onda bi se i Nalješkovik, moglo odnositi na današnje selo Ljeskovik, južno od Srebrenice. Po svom lokalitetu, u izvorišnom dijelu Jadra, ono bi moglo nekada pripadati navedenoj župi i nahiji Trebotić. Vrbovo, nepoznato. Ponor, nepoznato. Sidramlje, nepoznato. Vrbovo, drugim imenom Krstjan, nepoznato. U narednom popisu iz 1485. godine spominje se samo kao Krs i to mezra. Bačina Glava (ili Klada), nepoznato. Moguće je da se radi o današnjem naselju Bačino Brdo, zaseoku sela Gradine istočno od Vlasenice. U kasnijim izvorima se pod ovim imenom ne spominje. Hranovo Greblje, danas nepoznato. U kasnijim izvorima javlja se pod sličnim imenima i to kao: Hranov Grob, (1485. g.) i Hranulov Grob i Ugor, oboje nepoznati. Budući da je jedan od dizdara Ahmed (bio dizdar 1485./89.), imao u njemu čifluk, onda nebi trebalo da je daleko od Kličevca. Slezonovići (Islezenovići), nepoznato. Brajko Hvalić, nepoznato. Obrad Mušić?, nepoznato. Vuković, selo istočno od Vlasenice. Moguće je čitati i Vukolić, ali slično nije poznato. Kradivoj Okosalić, nepoznato. Radašin Hrković, nepoznato. Obrad Veselić, nepoznato. Bilo Polje, danas postoji selo Bijelo Polje, jugoistočno od Vlasenice. Po svom položaju spomen u ovom izvoru mogao bi se odnositi na njega. Budući da se 1485. u skupini obradivih zemljišta u području sela Kutuzero i Palež nalazi i mezra Bilo Polje, onda se može odnositi samo na lokalitet Bijelo Polje južno od sela Kutuzero. Nikolić kao naselje danas ne postoji. Krajem XVI stoljeća, bilo je to manje selo od sedam domaćinstava. Spomen tom naselju do danas zadržao se u hidronimu Nikolić-potok južno od sela Kutuzero, zapadno od Srebrenice. Šljivovo, zaselak sela Palež, jugozapadno od Srebrenice. Sedlari (Sedlarić), zaselak sela Osmače, jugozapadno od Srebrenice. Istu ortografiju u osmanskom jeziku možemo čitati kao Bakići i Bačići. Bakići se nalaze istočno od Vlasenice. I pored toga što postoje tri naselja Bačići koja bi mogla doći u obzir, najprihvatljivijim rješenjem se čini identificirati ga sa Bačićima južno od Milića. Štedra, u originalu Ištedra, selo zapadno od Srebrenice. Višnjica, selo zapadno od Srebrenice. Dubačko, istočno od Vlasenice. Koprivno, istočno od Vlasenice. Lehović, zaselak sela Babuljice sjeverozapadno od Srebrenice.

može reći da bitnijih odstupanja od onog prostora koji je definirao P. Anđelić nema, izuzev možda u izvorišnom području Zelenog Jadra.

Sva naprijed istaknuta sela su prije ili neposredno nakon 1463. godine, bila napuštena. Stanovništvo je izbjeglo u sigurnija područja ali je pravac mogućeg migracionog kretanja nepoznat.

Iz popisa 1468./69. godine se vidi da je ova oblast potpuno pusta u prvoj deceniji osmanske vladavine. Nenaseljenost je opća karakteristika mnogih dijelova Bosne koje su Osmanlije kontrolirale odmah nakon 1463. godine. Ukupan broj posebno ubilježenih pustih sela u Bosanskom sandžaku 1468./69. iznosio je 255 naselja. To je prema N. Filipoviću posljedica nekoliko faktora i to: unutrašnjih previranja u Bosni prije 1463., čestih i dugotrajnih upada Osmanlija, osvajanja 1463., mađarske protuofanzive krajem 1463., te otpora unutrašnjih snaga.¹⁰ Uvažavajući podjednako sve navedene razloge, čini se da su se ipak različito reflektirali u pojedinim krajevima, što posebno do izražaja dolazi u području o kojem je riječ. Od ukupnog broja posebno ubilježenih pustih sela na području cijelog sandžaka (255) skoro jedna polovina (104) je otpadala na samo tri nahije: Trebotić, Uskopje i Lašvu. Uskopje i Lašva su 1464. godine bila najisturenija područja prema ugarskoj Jajačkoj banovini. Cjelokupno područje nahije Lašva, u gornjem toku istoimene rijeke, sjeverozapadno od Travnika, iako pod vojnom kontrolom Osmanlija, bilo je potpuno pusto, dok ni jedno selo u srednjem i donjem toku Lašve nije. To upućuje da je stanovništvo ove dvije nahije bježalo, prije svega zbog nesigurnosti u zoni čestih sukoba između Osmanlija i Ugara a ne isključivo u povlačenju pred Osmanlijama kako se često naglašava. Utjecaj drugih faktora, čini se, da je na tom području zanemariv.

Nahija Trebotić, u odnosu na Lašvu i Uskopje, bila je u znatno nepovoljnijem položaju. Odmah nakon pada srpske despotovine (1459.) Osmanlije su počele ugrožavati značajnija mjesta Podrinja, Zvornik i Srebrenicu. Zvornik se nije uspio održati pa je već 1460. godine bio zauzet. Ovaj punkt bio je vrlo važan i iz njega su polazili ostali pohodi u tom dijelu Podrinja. Iz tih razloga širi pojas lijeve obale Drine bio je prilično nesiguran. No i pored potpunog zauzimanja i zaokruživanja teritorija pod kontrolom Osmanlija do sredine 1463., to se područje,

10 Nedim Filipović, *Osvrt na položaj bosanskog seljaštva u prvoj deceniji uspostavljanja osmanske vlasti u Bosni*, Radovi Filozofskog fakulteta, III, Sarajevo, 1965., str. 64-65.;

usljed čestih ugarskih protunapada, u narednoj godini nije moglo smatrati sigurnim. Nakon gubitka Jajca i sjeveroistočne Bosne, u jakoj ugarskoj protuofanzivi 1464. g. uspostavljen je dugi odbrambeni pojas organiziran u Jajačku i Srebreničku banovinu, iz kojih su Ugri ugrožavali područja preostala Osmanlijama. Posebno česti pohodi tih godina organizirani su na Zvornik i Srebrenicu, a najteži je opsada Zvornika 1464. godine od ugarskog kralja Matije Korvina nakon čega je i Srebrenica bila u potpunosti poharana.¹¹ U takvim historijskim okolnostima stepen opustošenosti Trebotića koji se naslanjao na navedenu oblast daleko je veći (47 sela), gotovo koliko u obje naprijed spomenute nahije (61 selo). Tamo gdje je stanovništvo bilo zaštićeno i sigurno, održalo se i nakon 1463. godine. Jedino naseljeno mjesto u njemu, selo Sućeska, nalazilo se neposredno uz tvrđavu, koja je pružala sigurnost njegovim mještanima.

Vlast u slivnom području Zelenog Jadra potpuno se stabilizirala do 1468. godine ali se, kao novonastala administrativna jedinica - nahija, oblast Trebotića, međutim, nije dugo održala kompaktnom cjelinom i već od 1485. godine pod tim imenom se više ne spominje.¹² Teritorij koji je zahvaćala podjeljen je između susjednih nahija Osat i Birče. Granica te dvije administrativne jedinice išla je približno do lokaliteta Vratnica, u srednjem toku Zelenog Jadra, tako da je područje uzvodno pripalo Osatu, tj. današnja sela Žedanjsko i Kutuzero, a Birču sela nizvodno, Štedra, Višnjica, Koprivno¹³ i druga.

2. Ključevac ili Kličevac?

Postojanje utvrđenog grada i posade u njemu potvrđeno je navedenim izvorom iz 1468./69. a i u nekoliko kasnijih.¹⁴ Ono što je,

11 Adem Handžić, *Zvornik u drugoj polovini XV i u XVI vijeku*, GDI BIH, XVIII/1968/69. (1970.), Sarajevo, 1970., str. 154.;

12 Šabanović je bio mišljenja da je u potpunosti pripojena nahiji Osat. Međutim, kasniji izvori daju mnogo jasniju sliku administrativne podjele navedenog prostora. Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk...*, str. 135.; Uporedi popis iz 1485., T. D., No. 18., i, *Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*. Obradila: Snježana Buzov, Sv. II, Sarajevo, 2000., str. 359-385., i str. 577.-623.;

13 Posljednja tri sela sa još nekim derbendžijskim selima iz donjeg toka Zelenog Jadra, A. Bejdčić neopravdano pripisuje nahiji Barče, vjerovatno zbog djelimične sličnosti ortografije Birče i Barče. (Vidi: Alma Bejdčić, *Derbendžijska organizacija u Bosanskom sandžaku početkom XVII vijeka*", PII, XXII, 24 (1988.), Sarajevo 1988., str. 73.). Treba napomenuti da ih se ne može poistovjećivati jer se nahija Barče nalazi u južnoj Srbiji, između mjesta Nova Varoš i Sjenica, a Birče na području Vlasenice u Bosni.

14 To su popisi iz 1485., 1489., 1516. i popis tvrđava iz 1530. godine.

međutim, ostalo nerazjašnjeno u potpunosti jeste pitanje pravog naziva. Pojavljivanje u historijskim izvorima predstavljalo je veliko otkrovenje, budući da se u stručnoj arheološkoj i historijskoj literaturi za njega uopće nije znalo niti se spominjao. To nameće i jedno drugo pitanje, nije li tvrđava sagrađena nakon zauzimanja područja kojem je pripadao i ne predstavlja li potpuno novu utvrdu koju su Osmanlije sagrađile po osvajanju tih oblasti? Najbolji odgovor mogu dati arheološka istraživanja koja bi po načinu gradnje, osobinama materijala i drugim elementima pružila adekvatan odgovor. Budući da takvih pokušaja nije bilo, nama ostaje istaći neke druge momente na osnovu kojih se može suditi o tome.

Većina tvrđava koje se u popisima XV i početkom XVI stoljeća spomiju, predstavlja već zatečene utvrde. Nijedna, koliko je poznato, nije sagrađena iznova poslije 1463. godine. Promatrano sa stanovišta jezika, jasno se vidi da je riječ predosmanskog porijekla, što znači da su Osmanlije zatele navedeni naziv a time i tvrđavu. Sam položaj utvrde i njena sudbina krajem prve polovine XVI stoljeća govore, da je nastala na mjestu koje je, po odabiru lokaliteta za njih, više karakteristika predosmanskog nego li osmanskog perioda u kome se vodilo računa o posadama na glavnim komunikacionim pravcima pa i mogućoj gradnji novih tvrđava na njima.

P. Anđelić je istakao da je grad po osobinama reljefa gdje se nalazio mogao nositi i naziv Sutjeska, što se održalo u nazivu obližnjeg sela Sućeska.¹⁵ Ne isključujući takvu mogućnost u ranijoj povijesti utvrde, može se reći da je takvo ime, ukoliko je postojalo, prije 1463. g. bilo potpuno potisnuto i zaboravljeno. Bilo da se radi o zatečenim dvojnim nazivima ili davanju novih, u osmanskim izvorima su redovno bilježeni u obje varijante, kao npr.: “Fenarlk nam-i diger Kaštel” (Fenarlik, drugim imenom Kaštel) ili “Belgrad nam-i diger Dlamoč” (Beograd, drugim imenom Glamoč). U mjestima gdje se radilo i o pojavi novih imena, sa evidentno turskim porijeklom, ona su najčešće samo prevedena na osmanski jezik, kao što su Jezero (Golhisar-Grad jezero), Beograd (Akhisar-Bijeli grad)¹⁶ i sl. Kličevac za takvu vrstu adaptacije nije bio pogodan i on je zadržao svoj raniji naziv. Tvrđava je, po svemu sudeći, zatečena u vrijeme dolaska Osmanlija ali je u nedostatku srednjovjekovnih

15 Pavao Anđelić, *Ubikacija oblasti Trebotića...*, str. 176.-177.;

16 Istanbul, BBA, Maliyeden Mudevver, No. 540.;

pisanih spomenika bilo vrlo teško doći do adekvatnog rješenja u njegovom čitanju iz osmanskih izvora. Otuda je, s obzirom na specifičnosti osmanskog jezika i različitih mogućnosti čitanja, pa i različitih varijanti pisanja bilo vrlo teško adekvatno razriješiti njegov pravi naziv. Zato se u određenim fazama interesiranja za ovo utvrđeno mjesto dolazilo do različitih rješenja. Historičari osmanisti su ga uglavnom dešifrirali kao Ključevac,¹⁷ dok je P. Anđelić došao do nešto drugačijeg naziva - Kličevac.¹⁸

Budući da je otkriven zahvaljujući osmanskim izvorima, istaći ćemo neke specifičnosti pisanja tog imena u njima. U više slučajeva, ortografija za pojedina mjesta uvijek nije pisana jednoobrazno. Doda li se tome i redovni izostanak dijakritičkih znakova, onda dešifriranje naziva pojedinih mjesta, posebno onih koja danas ne postoje ili su manje poznata, čini se još težim. Isti slučaj je i sa nazivom utvrđenog grada u Trebotiću, čije ime se u osmanskim izvorima sreće u različitim varijantama. U najstarijem izvoru koji ga spominje, ortografija je napisana كلوچواج - Ključevac, (Ključevac) i drugačije je i nije moguće čitati.¹⁹

U defteru iz 1485. godine, popisivači su ga registrirali znatno drugačije, u formi كلچوج u kojoj je naziv najlogičnije čitati kao "Kličević"²⁰ što bi u varijanti prilagođenoj bosanskom jeziku moglo odgovarati Kličevcu.

Samo nekoliko godina kasnije, (1489.) ortografija je primila drukčiju formu كلچواج koja je u odnosu na prethodnu u zadnjem slogu dobila elif što ju je vratilo u prvobitni oblik sa završetkom na "vac".²¹ Ovakav način se može čitati kao Kličevac.

Zabunu u moguće konačno rješenje naziva unio je defter iz 1516. godine u kojem se pojavljuju dva oblika ove riječi i to kao: كلچوجه (Kličevce)

17 Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk...*, strane 42., 120., 134., 135. Nedim Filipović, *Historijsko-geografski rječnik, period 1301.-1599.*, Sarajevo, 1980., rukopis u Arhivu BiH, str. 21.; Adem Handžić, *O organizaciji vojne krajine Bosanskog ejaleta u XVII stoljeću, sjeverna i sjeverozapadna ganica, PII, XXIII, 24*, (1988.), Sarajevo, 1988., str. 46.; Adem Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Sarajevo, 1975., str. 39. (dalje: *Tuzla i njena okolina...*);

18 Pavao Anđelić, *Ubikacija oblasti Trebotića...*, str. 173-176.;

19 Istanbul, Ataturk Kutuphanesi (Belediye Kutuphanesi), Muallim Cevdet Yazmalari, T. D., No. 0,76., fo.1,97, 156. (Rukopis prijevoda ovog deftera u Orijentalnom institutu u Sarajevu: Ahmed S. Aličić, Ramiza Ibrahimović, *Sumarni popis Bosne (1468./69.)*. Na isti način su je čitali i prevodioci ovoga deftera.

20 Istanbul, BBA., T. D., No. 18., fo.111.;

21 Istanbul, BBA. T. D., No. 24., fo. 446.;

i کليجواج (Kličevac).²² Tek 1530.²³ godine nalazimo jednoobrazan način, povremeno prisutan i u ranijim izvorima iz 1489. na jednom mjestu, i 1516. godine i to: کليجواج (Kličevac).

Kao što se vidi problem nisu predstavljali samo vokali, nego i konsonanti, što je dodatno otežavalo dešifriranje.

Historičari-orijentalisti su se opredijelili za varijantu iz najranijeg izvora prema kojoj ga je moguće čitati jedino kao Kličevac. P. Anđelić smatra da je takav oblik u literaturu unio H. Šabanović i da je to posljedica teškog dešifriranje navedenih izvora. Mišljenja smo da je na izbor prvog oblika utjecao nešto širi splet okolnosti a ne samo navedeni razlog. Pod tim prije svega podrazumijevamo nedostatak dovoljnog broja izvora iz kojih bi se mogle uočiti sličnosti koje su upućivale i vodile ka izvornom nazivu. Druga okolnost, koja se čini presudnijom, je to što ga srednjovjekovni izvori nisu spominjali niti je u historijskoj literaturi bio poznat, te je prvi oblik vjerovatno smatran ispravnijim i najbližim zatečenom imenu. Koristeći pretežno defter iz 1468. godine isti oblik su prihvatili N. Filipović²⁴ kao i A. Handžić.²⁵ Na osnovu tog izvora svako drugo rješenje i nije bilo moguće.

Kako danas raspoložemo izvorom više, ranije potpuno nepoznatim, koji je moguće čitati jedino kao Kličevac,²⁶ može se zaključiti da se ortografija vremenom pribižavala izvornom obliku imena, zahvaljujući možda i utjecaju domaćih ljudi ili samim učešćem u popisima. U svim varijantama od 1485. godine prvi slog je bio jednoobrazan “Klič... کليج” tako da je prvobitni oblik “Ključ... کلج” iz 1468. godine moguće, posljedica nesnalazjenja pisara.

To su do danas jedini pisani tragovi o nazivu ovoga grada, koji su kako se vidi iz popisa u popis postajali jednoobrazniji.

Koliko naziv toliko je i njegov lokalitet u stručnoj arheološkoj i historijskoj literaturi bio potpuno nepoznat. P. Anđelić je 1975./76.

22 Istanbul, BBA. T. D., No. 56., fo. 1. i fo. 125.;

23 Istanbul, BBA., Maliyeden Mudevver, No. 540., fo. 1 i 13. Ovaj izvor bio je povod da se ova dilema razjasni na malo više prostora.

24 Nedim Filipović, *Historijsko-geografski rječnik...*, str. 21.;

25 Adem Handžić, *Tuzla i njena okolina ...*, str. 39.; Isto: *O organizaciji vojne krajine...*, str. 46.;

26 Ovaj oblik korišćen je i u dva novija rada. Vidi: Aladin Husić, *Tvrđave Bosanskog sandžaka i njihove posade 1530. godine*, Prilozi za orijentalnu filologiju 49/1999, Sarajevo, 2000., str. 212. (dalje: *Tvrđave Bosanskog sandžaka...*); Isto: *O imamskoj službi u tvrđavama Bosanskog sandžaka u 15. i prvoj polovini 16. vijeka*, Novi Muallim, God. 1, br. 4., Sarajevo, 2000., str. 93.;

godine obavio terenska istraživanja na području Srebrenice i Vlasenice.²⁷ Detaljnom provjerom na terenu, provjerom topografskih karata, zatim kod mještana u okolnim selima, ustanovio je da je u lokalnoj upotrebi jedino naziv Kličevac i zaključio da je to izvorni oblik koji se u potpunosti uspio sačuvati dok je oblik Ključevac rezultat teškog čitanja osmanskog pisma. Raznolikost oblika ortografija u izvorima ne daje potvrdu jednom dijelu takvog zaključka, ali se nametala kao važna poteškoća u konačnom rješenju ovog naziva.

Topografski znak ruine i njen naziv Kličevac unesen je i u austrougarske karte. To znači da je takav oblik zatečen i austrougarskom okupacijom 1878. godine.²⁸ Sam lokalitet grada se nalazio nedaleko od današnjeg sela Sućeska, na desnoj obali Zelenog Jadra.²⁹

Na osnovu naprijed istaknutih osmanskih izvora, posebno terenskog istraživanja P. Anđelića jedino opravdanim može se smatrati naziv Kličevac.

3. Kličevac nakon pada pod osmansku vlast

Nakon potpune stabilizacije vlasti u Bosanskom sandžaku sačinjen je njegov popis 1468. a time i oblasti Trebotića sa njegovim središtem utvrđenim Kličevcem u kojem se nalazila posada. Vjerovatno je ona smještena odmah po osvajanju tvrđave, ali se o tome za sada ne može ništa određenije reći. S obzirom na već naprijed istaknute historijske okolnosti oko 1463./64., osnovano se može pretpostaviti da je broj vojnika nadilazio broj onih koji su 1468. godine registrirani kao timarnici što vrlo često predstavlja samo dio vojnog potencijala smještenog u pojedine tvrđave, posebno u prvim godinama nakon njihovog zauzeća od strane Osmanlija. Stoga ne iznenađuje činjenica da je u Kličevcu 1468. godine bilo smješteno samo 24 mustahfiza timarnika. Zapovjednik te prve posade bio je Resul i za svojju službu dobio je timar od 5449 akči.

²⁷ Tih godina objavljena je i serija pod nazivom "Karavan" koju je emitirala ondašnja Televizija Beograd, za koju je novinar Milan Kovačević napravio reportažu o ruševinama Kličevca. (Vidi: P. Anđelić, *Ubikacija...*, str. 173.); Do podataka o Kličevcu objavljenih u emisiji kao i onih do koje je prikupio P. Anđelić, došlo se zahvaljujući Jusufu Hasiću tadašnjem direktoru Banje Guber i Salihu Salihoviću, tadašnjem potpredsjedniku Skupštine opštine Srebrenica.

²⁸ K.u.K. Militarographisches Institut, Zone 29 Col. XX, 6362 Vlasenica und Srebrenica, (razmjer 1:75.000) ;

²⁹ Pavao Anđelić, *Ubikacija oblasti Trebotića...*, str. 176-177.

Iz nepoznatih razloga naslijedio ga je jajabaša Ajdin 01. zu-l-hidždžeta 876. (10.02.1472.) godine. Njihov posjed sačinjavala su sela: Cerovica, Daljagošta u nahiji Osat, zatim selo Sućeska sa mezrama (obrađivim zemljištima) Kutuzero, Žedanjsko, Klič, Dubrovine, u nahiji Trebotić. Posljednja predstavljaju i prostor u neposrednoj blizini same tvrđave.

U vojnoj strukturi timarskih posada dizdari su redovno imali svoje zamjenike (ćehaja ili kethuda), koji su ih po potrebi mijenjali ali im je to ujedno bila i priprema za unapređenje u rang zapovjednika. Takvu funkciju u Kličevcu vršio je ćehaja Dogan i uživao je sela Dobrak, dio sela Brezovice i Karin, u nahiji Osat, južno i jugoistočno od Srebrenice. Iz tih sela na ime rente njemu je pripadalo 2176 akči.

Sljedeća, obavezna služba koju je imala gotovo svaka tvrđava i posada, uz moguće rijetke izuzetke, bila je imamska, koju je za ovu posadu obavljao Hamza-fakih. On je zajedno sa još dvojicom suvlasnika uživao sela Klokotovac dio Brodčica, Beroševići, (Osat), D. Vrelo (Vratar) i Podbukovica. Ukupan rentni prihod iz ovih sela iznosio je 6119 akči. Koliko mu je pripadalo nije potpuno jasno, ali se, s obzirom na broj suvlasnika, može uzeti oko 2000 akči. On je ovu službu obavljao najkraće do 1477. godine.

U okviru ove posade postojala je i tobdžijska služba. Nju su obavljala braća Radivoj i Ifko?. Poslije smrti Radivoja, u službi ga je naslijedio ponovo nemusliman, Jovan Pohvalić. Zbog zanemarivanja službe, Ifko je izgubio vojnički status, pa su umjesto njega primljeni Vukašin i njegov brat čije ime nije poznato. Ma koliko se činila neuobičajenom i bez obzira što nije česta, ova pojava je dakle prisutna u posadama tvrđava već 1468. godine. Ona nas upućuje i na to da je riječ o lokalnom stanovništvu, najvjerojatnije iz užeg područja Srebrenice, ali i da su navedeni već ranije bili na tim službama, u ovoj ili nekoj drugoj utvrdi užeg ili šireg područja Srebrenice. Budući da se radi o službi za koju je neophodna nešto složenija edukacija i u koju je izbor vršen po strožijim kriterijima, moralo se raditi o već dobro obučenim i provjernim tobdžijama, koji su porodičnu i vojnu tradiciju nastavili i nakon 1463. godine, istina ne tako dugo. Sve naprijed istaknute promjene izvršene su u vrlo kratkom razdoblju, do 13. novembra 1471. godine.

Po nadoknadi koju su dobijali njeni članovi ona se tih godina u pogledu visine iznosa prihoda sa dodjeljenih lena nije razlikovala od

ostalnih posada u sandžaku. Iz onoga što se može vidjeti, najmanji pojedinačni timar iznosio je 1900 akči, dok su i kolektivni, u podjeli na broj suvlasnika, iznosili 1900 akči pa i više. U ovom sastavu, uz rijetke promjene, posada je ostala negdje do 1477. godine. Izuzev već spomenutih, umjesto umrlih Mustafe i Šahina dovedeni su drugi ljudi, dok je Dursun zbog ubistva izgubio status vojnika i na njegovo mjesto doveden je Alija iz Lefče.³⁰

Kako je do narednog spomena u izvorima došlo do izvjesnih administrativnih promjena i Trebotić bio podijeljen, Kličevac se našao u oblasti koja je pripala nahiji Osat. Potpunija stabilnost šireg prostora učvrstila je te promjene na duži vremenski period.

Iako neznatno, izgleda da se stabilizacija prilika i učvršćivanje vlasti ipak djelimično odražavala i na brojno stanje u Kličevcu. Godine 1485. posada je imala nešto manji broj timarnika, njih 20 na čijem čelu se kao dizdar nalazio Ahmed sa prihodima od 5122 akče iz sela Osatnica i Crni Vrh u nahiji Osat. Čehaja mu je bio Jusuf, sa timarom znatno manjim u odnosu na svog prethodnika, u iznosu od 1630 akči u selu Kupnice?. Imam Junus uživao je selo Zgonje iz kojeg je na ime timara ubirao 1562 akče. Od drugih službi treba još spomenuti tobdžijsku koju je obavljao Hoškadem i jednog buljukbašu Karagoza, koji su sa svojim suvlasnicima uživali sela Brložnik (nahija Vratar) i Dobrak (Osat). Od 1485. godine timari ove posade nisu bili tako visoki kao 1468. Izuzev dizdaru svim drugim posadnicima sume su znatno umanjene.³¹ Smanjenje broja posadnika i iznosa koje su primali za vojničku službu reflektirali su se na broj naseljenih mjesta koja su bila uglobljena u timare ove posade. Na takve promjene mnogo više se ipak odrazila revitalizacija privrede,

³⁰ Istanbul, Ataturk Kutuphanesi (Belediy Kutuphanesi), Muallim Cevdet Yazmalari, T. D., No. 076, fo. 97-99.; Prvu posadu sačinjavali su još: Hamza, Karagoz, Balaban (i uživali dio Brodčića?-nahija Osat), drugi Karagoz (Ljeskovik, Bobetnica?-Osat), Mahmud (Žabokvica-Osati) Jusuf (Sidače, Odrat-Osati, Nožići-nahija Vratar), Anadolac (Anadolu) Alija, drugi Alija, Klokotovac-dio Brodčića, Beroševići-Osati, Donje Vrilo, Podbukovica-Vratar), Hamza, Karagoz (Đurđevica i Vučebil?-Osati) Hizr (Grabovik-drugi dio, Jasenica- Vratar, Mrčevo,

Podlaznica, dio Luka, Godomilje) Jusuf iz Toplica (Podžeplje-Vratar, Zgonje-Osati) Ishak i Hamza (Barnik, Podstranje-Vratar dio Zgonja, Pridvorica drugim imenom Osatnica-Osati), Mustafa, Ismail i Dursun (Stari Brod, drugim imenom Milin Do, Podvidova Gora, Ljubomišlje-Vratar, Peručica-Osati), Ismail (Pridol-Vratar), Mustafa i Šahin (Obrat, Toplice-Osati)

³¹ Istanbul, BBA., T. D., No. 18., fo. 111-112.; Ostatak posade sačinjavala su sljedeća lica: Murat, Mustafa, Vukašin, Mahmud, Alija, Alija Kovač, Ishak, Ismail, Hamza, Balaban, Karagoz, Čelebi, Iskender, Isa i Gazi.

odnosno poljoprivrede kao njenog dominantne grane, čijim povećanjem proizvodnje je manji broj sela mogao izmiriti naturalne obaveze prema mustahfizima tvrđave. Zato su, osim sela Brložnik, sva naselja iz susjednog Vratara, u odnosu na 1468. godinu bila oslobođena obaveza prema Kličevcu a preostale potrebe posade podmirivane iz prihoda sljedećih sela s područja Osata: Osatnica, Crni Vrh, Kupnica², Zgonje, Raduđice (možda današnji Radovčići), Dobrak, Brodčići, mezre Simun, Peručica, Draževići?, Šljivice, Daljegošta, Brankovo i Ostojak.

Sljedeći podatak o ovoj tvrđavi potiče iz 1489. godine. Njena posada brojčano je ostala ista sa neznatnim promjenama u sastavu ali potpuno istom komandnom strukturom, znači dizdar Ahmedom, čehajom Jusufom i buljukbašom Karagozom. Ranijeg imama zamjenio je novi imam Hamza sa istom visinom timara i selom koje je uživao njegov prethodnik. Ko je te godine vršio tobdžijsku službu nije sasvim jasno, ali je ona i dalje postojala budući da se spominje i kasnije.³²

Do kraja XV pa ni početkom XVI st. nisu uočljive bilo kakve značajnije promjene kako u pogledu povećanja ili smanjenja tako ni u strukturalnom smislu. Od ostalih posadnika, po svojim funkcijama i dalje se izdvajaju dizdar Mustafa Arnaut (5012 akči-Kutizero, Osatnica), Junus kethuda (1625), imam Abduldžemil (1400 akči- G. Zgonje, Osat), tobdžija Iskender, (zajednički timar) serbuljuk Orhan, sin Balabana (1478 akči, Peručica).³³ Nakon 1516. godine Orhan je unaprijeđen u čehaju.

Razdoblje početka 16. stoljeća je, možemo reći u znaku mirovnih ugovora s rivalom Ugarskom čiji su interesi prisustvom Osmanlija znatno pogodeni. Dugogodišnji rivalitet i višedecenijsko vojno konfrontiranje donekle je splasnulo u prvih decenijama 16. stoljeća, potaknuto čini se više drugim razlozima nego stvarnom željom za trajnijim mirom. No ugovori iz 1503. i 1519. godine barem deklarativno su nagovještavali neko mirnije razdoblje između suparnika čiji interesi su se prelamali na području Bosne i samog Trebotića, koji je bio često izložen vojnim akcijama. Novi kurs značio je izvjesno olakšanje i za Kličevac, koji barem kada su timarnici u pitanju ipak nije bilježio promjene već ustaljenog

³² Istanbul, BBA, T. D., No. 24., fo. 446-450. ;

³³ Istanbul, BBA., T. D., No. 56., fo. 125.-126. ; Preostali članovi posade bili su: Alija, sin Sarudže, Berrak, Ejnebegi, Islam, Jahja i Abdi - sinovi Mustafe, Iskender sin Ibrahima, Ilijas Alije, Ajas Alije, Mehmedi iz Moreje (Moralu), Mehmed, Arnaut, Mehmed, sin Mustafe, Hasan, sin Balabana, Halil sin Karagoza, Husejn, sin Karagoza i Iskender, sin Hamze.

vojnog kontigenta čak ni u vrijeme dolaska Sulejmana Zakonodavca na prijesto i njegove odlučnosti da bez obzira na ugovore svoga prethodnika krene u konačno uklanjanje ugarskog prisustva južno od Save. I pored toga Kličevac je još predstavljao dio odbrambenog sistema ustanovljenog tokom druge polovine 15. stoljeća te je u njemu i poslije pada Jajačke banovine 1527. i 1530. godine ostala stacionirana brojčano gotovo ista posada od 19 mustahfiza³⁴ među njima sedam iz prethodnog sastava (1516.).³⁵ Ovo bi moglo ukazivati na njen ne baš veliki značaj kako po broju tako i po obnovi njenog sastava. Formacijska postava posade bila je potpuno identična i promjene bilo koje vrste nisu uočljive barem kada se tiče onog dijela koji je obuhvaćen ovim popisom. Ipak, neke službe kao što su imamska ili tobdžijska ostale su nenaglašene kao što se dešavalo i ranije. Ali su zato precizirane druge obavezne službe sa nosiocima i njihovim lenima. Tako su timar dizdara Mahmuda od 5012 akči činila su sela Razdol, Kutizero, (Vratar) Crni Vrh, Obojak, Gostilj i Sidaće. Orhan je obavljao službu ćehaje do 10. ramazana 943. (20.2.1537.) godine, a kasnije, poslije smrti, zamijenio ga je Piri. Kako su do 1516. visine timara ove tvrđave stabilizirane, tako ni 1530. godine nisu doživjele značajnije korekcije. Od ostalih članova posade, osim navedenih, samo je jedan uživao polovinu osnovnog timara, dakle 700, a svi ostali po 1400 akči.

Stalnost posade nije više tako evidentna i njen sastav između 1530. i 1540. g. u odnosu na prethodne bitno je promjenljiv. Izgleda da je nastupilo izvjesno opuštanje i labaviji odnos spram vojničke službe. Da li su tome doprinijele prilike ili je kontrola, veća tako da su i rotacije na pojedinim službama bila češće. Bilo što da je u pitanju, Kličevac u odnosu na druge nije predstavljao nikakav izuzetak i te pojave su prisutne i u drugim tvrđavama. Ipak, pojedine napomene upućuju na izvjesno opuštanje i nemar spram službe. Smjene su bile mnogo češće negoli se to može vidjeti u ranijem razdoblju. U razlozima zbog kojih je ponekad timar oduziman pojedincima nalazimo i sljedeće slučajeve: napustio službu, ne obavlja službu, čak i zbog toga što “pravi razdor”.

I ako regrutiranje lokalnog stanovništva u posade ne predstavlja novinu, u tvrđavama to postaje češća praksa. U vojnu službu stupio je

³⁴ Ova posada ukratko predstavljena je i u jednom drugom kontekstu. Vidi: Aladin Husić, Tvrđave Bosanskog sandžaka..., str. 212.;

³⁵ Alija, sin Sarudže, Islam, Orhan sada ćehaja, Ilijas Alije, Ajas Alije, Mehmed i Mehmed Arnaut.

“Bošnjak Kurd”, koji je nanovo prešao na islam a od 1539. godine se nalazio na službi u Kličevcu.³⁶

Historijske okolnosti krajem prve polovine XVI st. bitno su se razlikovale od onih krajem XV ili početkom XVI stoljeća. U znatno izmijenjenim prilikama četrdesetih godina tvrđava Kličevac više nije imala vojnog niti strateškog značaja pa je i posada ukinuta. Tako počinje dugotrajni proces obrušavanja i postepenog propadanja ove utvrde.

Zaključak

Ovim smo na temelju korišćene arhivske građe pokušali upotpuniti ranije istraživačke pokušaje i skrenuti pažnju na osnovne historijske tokove na prijelazu dva stoljeća u oblasti Trebotića i time proširili osnovu za dalja proučavanja.

Historijske i društvene mijene tokom druge polovine 15. i početkom 16. stoljeća imale su negativnog odraza na području Trebotića. Te promjene nisu išle u pravcu afirmiranja, naprotiv, ovu su oblast potiskivale na marginu zbivanja, što je, u konačnici, rezultiralo podjelom između susjednih Osata i Birča. Čini se da je to posljedica evidentnog migracionog kretanja nastalog polovinom 15. stoljeća. U tim procesima postepeno je slabio i značaj utvrde Kličevac koja je podjelom matičnog prostora jednim dijelom pripojena susjednom administrativnom području, nahiji Osat. Prvobitno namijenjena uloga upravnog i vojnog centra bila je privremenog karaktera. Kao upravni centar najvjerovatnije prestao je postojati podjelom teritorija Trebotića, ali je kao vojni punkt zadržan nešto duže, do pred kraj prve polovine 16. stoljeća

Trebotić and fortress Klichevac during the Ottoman reign

Written medieval sources did not give enough and complete identification of the medieval district of Trebotić, which was mentioned by different charters and letters from the period between 1326-1426. But, for the reconstruction of history the big mystery was fortress Klichevac,

³⁶ Istanbul, BBA., MMV., No. 540., fo. 13.;

which appeared in the sources only in the middle of the 15th century. Identification of the locality and the name of the region are not clear. Research done by H. Sabanovic gives a good basis for further research. P. Andjelic, because of shortage of written material and only based on geographical and field research, gives dwellings of the medieval district and town Klichevac.

The mentioned district lay around river Zelenog Jedra.

After the fall of Ottoman Empire, that region has retained local administration as a district with the same diapason as earlier.

According to a register in the year 1468/69 in the middle ages this region was quite populated with 48 villages and another four smaller ones. Because of big uncertainty on the borderline, most of occupants left this region. As the only place which was populated in 1468/69 in Trebotic, was the village Suceska close to a fortress town which had garrison- armed forces.

When a new power was established there, the region Trebotic did not totally unite with Osatu, rather it was divided between neighbouring districts, Osat and Birch. Border between the two districts was on the middle of the river Zelenog Jedra, near the cliff Vratnica. The upper course of the river Zelenog Jadra falls to Osatu, while the lower part to Birch.

In the region of Trebotic there was a medieval castle which played a very important role in the political and military life of the region. Historians came over to the name of 'Ključevac' for this district, mainly because of the available sources that have been used from the records of year 1468/69. They did not take into account alternative options, which were offered in 1468. In more detailed research of Podrinje, and based on field research by P. Andjelic, it was discovered that Klichevac is the only known name of this medieval town.

Analysis of some of Ottoman written sources totally justified this conclusion.

When the fortress fell to the Ottoman rule 24 members of the garrison were placed in it. Apart from that there were temporary administrative centers for the region. After the 16th century fortress did not have any more significance, occupants left it in 1540 and castle was left to be ruined by time.